

ПОВОДОМ СТО ПЕДЕСЕТ
ГОДИНА ОД РОЂЕЊА
ТИХОМИРА Р. ЂОРЂЕВИЋА
(1868–1944)



Тихомир Ђорђевић и народне игре

Весна Марјановић

Тихомир Ђорђевић је први у српској етнологији скренуо пажњу на значај проучавања народних игара, мада су до тада биле објављене неке обредне и дечје игре које су сакупили Вук Стефановић Караџић и његови сарадници. Ђорђевићева расправа и класификација народних игара у књизи *Српске народне игре*, улога уредника прикупљених и систематизованих игара и грађе о играма на којима су радили Лука Грђић Бјелокосић, Станоје Мијатовић и Атанасије Петровић, и данас представља незаобилазно дело у проучавању народних игара у ширем смислу речи, иако је од објављивања дела (као девете књиге *Српског етнографског зборника*) прошло 111 година. У овом раду се сагледавају допринос и пионирски рад Тихомира Ђорђевића на пољу прикупања, проучавања, класификације народних игара у култури српског народа. Осим тога, покушава се одредити народна игра у контексту њеног културолошког значаја у времену у којем је Ђорђевић стварао и покушао да укаже на њену важну функцију у разумевању народне културе.

Кључне речи: народне игре, Тихомир Р. Ђорђевић, класификација, систематизација игара, култура

Тихомир Ђорђевић није објавио своју збирку народних игара, али је српску етнологију задужио тиме што је на основу прикупљене грађе својих сарадника о народним играма код Срба, као и на основу своје личне, за коју је сматрао да је недовољна, установио прву класификацију српских народних игара и израдио упутство са анкетом од 119 питања, како их треба прикупљати. Указао је на значај игара које народ изводи у времену и простору, различите старосне доби и из веома разноврсних потреба. Осим тога, указао је и на еволуцијске процесе игара од обредних до забавних, са акцентом на дечјој игри у којој се акумулирала прошлост. Научно бављење народним играма у комплексном значењу речи *игра* дуже времена се сматрало маргиналном темом, све док се нису појавили значајни радови страних аутора о игри у другој половини 19. века, у којима је игра третирана као окосница друштва и култура, те као важан цивилизацијски и

комуникацијски феномен који се развијао према природи културних особености и законитости у једном друштву.

Тихомир Ђорђевић је био веома образован научник, имао је афинитета, али и стеченог осећаја у кругу породице и за овај сегмент народне културе. Пишући о Тихомиру Ђорђевићу поводом његове смрти, Боривоје Дробњаковић је нагласио како је Тихомир Ђорђевић склоност ка проучавању народа из различитих углова носио још из породичног дома.

Патријархални родитељски дом „попа Раје“, који је као свештеник служио у Брестовцу и Лужану код Алексинца, непосредни додир са селом и народом још у најмлађим годинама, утиснули су свој печат и определили професора Ђорђевића да од младих година па све до смрти сву своју активност посвети на првом месту проучавању народа, његова живота и културе (Дробњаковић 1952: 549).

Попут других тема, заокупљен грађом о народној игри коју су му доносили сарадници, Тихомир Ђорђевић је намеравао да покрене по свој прилици и пето Одељење *Српског етнографског зборника* у Српској краљевској академији наука, али до тога није дошло. Пут ка научном вредновању народне игре у делу општег народног стваралаштва и садржаја фолклористике није био лак. Очигледно је да је и на размеђу векова, крајем 19. и на почетку 20. века, баш као и у савременом добу, било прилично проблема с којима су се сусретали и пионири у хуманистичким наукама онога времена. Оливера Младеновић се осврнула на ту проблематику још 1977. године, када је написала расправу поводом седамдесет година од објављивања зборника *Српске народне игре* (Младеновић 1977: 175–189).¹ У том чланку ауторка је веома систематично, преко интерпретиране, цитиране и анализирани архивске грађе и преписке Тихомира Ђорђевића са сарадницима и представницима Српске краљевске академије с краја 19. и почетка 20. века, у вези с радом на прикупљању и систематизацији народних игара, ставила на увид стручној јавности низ података о раду Тихомира Ђорђевића на народним играма Србије. Чланак је и данас прилично актуелан.

На основу овог, али и других текстова посвећених народној игри, очито је да су постојали ентузијазам и воља да се укаже на сва значења

¹ Оливера Младеновић на самом почетку истакла је следеће: „Да поводом седамдесетогодишњице објављивања Ђорђевићеве расправе покушам да прикажем њен настанак и околности у којима је штампана IX књига Српског етнографског зборника, затим садржину Ђорђевићеве расправе, њен одјек и утицај на сакупљаче народних игара у Србији“ (1977: 175).

народне игре/игара за културу српског народа. То рађање свести о значају народних игара за културу није случајно. Већ су тадашње друштвене прилике, посебно у средњој и јужној Европи, артикулисале народне игре као битне ознаке културе које указују на колективна јединства народа, на народну свест о припадности и особености. У приликама општег буђења народа, стварања нових држава и свих историјских догађања у другој половини 19. века, посредством игре су се легитимно испољавали и други садржаји који су тада били битни за истицање сопствених особености и идентитета народа: језик, песма, музика, ношња. У том времену се конструисала слика европског грађанског друштва са свим својим различитостима али и сличностима у односу на друге културе.

Иако тек основана држава, ни Србија није много заостајала у томе. Село је било непресушни извор за промоцију традиционалних вредности и наслеђа. Прикупљање и проучавање народних игара је омогућавало задирање у најдубље емоције јер се тиме на посредан начин утицало на свест о припадности друштву и држави.

Упркос томе што је био уважаван и цењен као научник, Тихомир Ђорђевић до девете књиге *Српског етнографског зборника* није објавио ниједан чланак у издањима Српске краљевске академије наука у Београду (Младеновић 1977: 175). *Српске народне игре* су очигледно помогле Ђорђевићу да успостави тешњи контакт са Српском краљевском академијом коју је веома уважавао, како сам истиче на крају преписки које је водио: „Вазда велики поштовалац Српске Краљевске Академије, Д-р Тих. Ђорђевић“ (Младеновић 1977: 176). Очигледно је у том периоду и дошло до извесног сазревања и у српским научним круговима када је реч о маргинализованим темама, па су се створили услови за прихватање радова посвећених играма. Али, без обзира на добар одјек и позитивне рецензије рукописа о српским народним играма, Ђорђевић је на почетку *Напомена за сакупљаче и описиваче народних игара* написао следеће: „Није ми била намера да напишем монографију о нашим народним играма већ сам хтео по могућству да укажем на оно што је карактеристично, да се запази и даље разбира, и да скренем пажњу на оно, што би требало скупљати“ (Ђорђевић 1907: 71).

О скудности литературе посвећене народним играма саопштава Тихомир Ђорђевић на крају свог уводног текста зборника о којем је реч, у одељку *Додатак* (Ђорђевић 1907: 82–88). У овом делу је приложио попис аутора и њихових дела у којима се спомињу или описују народне игре (орске, витешке, дечје), објављених све до 1905. године. Како се из датог списка може видети, један од најстаријих радова у којем се спомињу игре посвећен је дечјим играма у *Аутобиографији* Никанора Грујића, пакрачког епископа (1826). Делови или комплетни

текстови посвећени играма у најширем смислу речи могу се, међутим, пратити веома спорадично у другој половини 19. века.

Иначе, овај зборник у стручној и научној јавности се често приписује искључиво Тихомиру Ђорђевићу као ауторско дело, мада је он уредник и аутор уводног текста под истим називом као и кровни назив књиге. Аутори посебних делова су Лука Грђић Бјелокосић, *Српске народне игре из Босне и Херцеговине* (89–159), уређене према Ђорђевићевој класификацији; потом Станоје М. Мијатовић, *Српске народне игре из Левча и Темнића* (161–211); Атанасије Петровић, *Српске народне игре из Скопске Црне Горе* (227–235). У попису игара двојице последњих сарадника недостаје опус орских игара. Сам Ђорђевић није дао описе игара јер је сматрао да грађа којом располаже није довољна за објављивање, па се упустио у теоријско разматрање игре, односно народне игре (1907: 71). Такође је истакао да игре приложене за овај зборник нису класификоване према Академијиним упутству, тј. оном које је дао сам Ђорђевић (1907: 89).

На основу мишљења Оливере Младеновић и записа у интерпретираној архивској грађи², претпоставља се да је Тихомир Ђорђевић текст о народним играма написао још 1904. године. Непосредан повод по свој прилици је била збирка игара коју је сакупио Лука Грђић-Бјелокосић, блиски сарадник Ђорђевићев. У писму упућеном Српској краљевској академији наука, Тихомир Ђорђевић наводи следеће:

Ја сам био слободан да испред овог рукописа напишем неколико речи о играма у опште, о њиховој битности, врстама и значају, како би се на ове ствари имало правилније гледиште, и како би се покренуло што живљи интерес за сакупљање етнографског градива ове врсте (према: Младеновић 1977: 176).

Након што је Етнографски одбор Академије размотрио рукопис и како је у Годишњаку СКА за 1905. годину назначено, рукопис Луке Грђића-Бјелокосића с предговором Тихомира Ђорђевића о *народним (с)играма* предат је Милану Ђ. Милићевићу на оцену и препоруку. Милићевић је написао позитивну рецензију и дао следећу напомену (доносимо је према наводима и приложеној документацији коју је саопштила Оливера Младеновић):

Г. Дру Т. Ђорђевићу ја бих својски саветовао да се не поводи за Кухачем. Кад српски народ досад није створио именицу Сигра

² АСАНУ/ЕЗ 375-3-3. У инвентару Етнографске збирке под бројем 133: „Грђић-Бјелокосић, Лука, Босна и Херцеговина, Српске народне игре, 104 листа о играма и 90 страна предговора г. Тих. Ђорђевића. Примљено 5. IV 1905“ – према: Младеновић 1977: 176.

(и ако има сиграти се, када је више играча), можемо и ми остати при досадашњем, па у гусле гудити, у гајде свирати, у тамбуру ударати или бити итд. (Младеновић 1977: 177).³

Дакле, за научну јавност, пошто је позитивно рукопис оцењен, нису садржајно били спорни рукописи о народним играма, као ни тема, нити уводни текст Ђорђевића, већ је била спорна терминологија којом се Ђорђевић послужио у одређењу *игре* тј. *сигре*. Такође је на неки начин пребачено да није потребно да се Ђорђевић поводи за Фрањом Ш. Кухачем (в. нав. дело О. Младеновић), који употребљава термин *сиграти*. И тада се очито у струци инсистирало на чистом језику којим се служио српски народ у свакодневици, те се препоручивало да се тако користе термини и у научне сврхе.⁴

Дакле, очито је да је и сам Ђорђевић прихватио добронамерну опаску Милана Милићевића, што ми данас можемо само да нагађамо, па је зборник насловљен *Српске народне игре*. Иначе, Ђорђевићу је сасвим позната збрка коју изазива вишезначност саме речи у српском језику. Да би појаснио игре из даље прошлости, полази од речи *игре* са лингвистичког аспекта и наводи низ термина и одредница у другим језицима: санскрит, латински, грчки, готски, старовисоконемачки, средњовисоконемачки и други према Шрадеру, а словенски (*игра, плес, танец*) према према Зибрту (Ђорђевић 1907: 18–22; Младеновић 1977: 180). Тако се може спознати у његовим наводима да су код Старих Словена и у словенским језицима употребљаване речи *плес* и *плесати*, али су се касније код једног броја те групе народа изгубиле. Најдуже се термин одржао код Пољака (Младеновић 1977: 20).

Даље, у расправи о *Орским играма у старини* Ђорђевић код термина *на игре* наводи следеће:

Чеси употребљавају више реч *танас*, Срби *игра*, мада међу Србима није непозната ни реч *танац*, итд. што значи да ни у словенској заједници не беше још издвојен појам за игру са оштро одређеном речи за тај појам, која би се до данас очувала као заједничка словенска. Томе у прилог иде и та околност што се у српскоме, чак једноме, језику реч *игра* употребљава и за појам *Tanz*-а и за појам *Spiel*-а (нав. према: Младеновић 1977: 20).

³ Према АСАНУ/ЕЗ 375-3-5.

⁴ Код савремених проучавалаца народних игара, међутим, посебно етномузиколога и етнокореолога, уочен је тренд промене термина *игра* у *плес* уз образложење да је реч *плес* адекватнија именица која одмах наговештава о чему је реч. У том контексту нпр. „коло се не игра већ плеше“ а *играч* је *плесач*. Овакви ставови могу бити прихватљиви само у академским круговима. О томе в. сумарни приказ у поглављу „Игра и плес“ код Ане Малетић (1986: 15).

У савременом добу смо суочени с настојањима појединих проучавалаца игара да се *народна игра*, посебно она која припада играчком фолклору, означава термином *плес*⁵. Заговорници таквог новог насловљавања појаве сматрају то напретком науке и научне мисли. Али, у српском језику на јужнословенском подручју ритмички покрети тела уз музику и песму или без икакве пратње означени су као *игра*⁶, сам чин је *играње*, *играти* а учесници су *играчи*. Казивачи приликом теренских истраживања на питања о игри или играчима нпр. одговарају: „Он је добар играч“ или: „Момак/девојка су *играла* у колу када дође време за женидбу/уодадбу“; „Игра се на вашару коло“ и слично. Игре саме по себи у народу имају своје називе, а сам чин се означава именицом *игра*, а радња глаголом *играти*.

Чињеница је да се у српском језику под *игром* подразумева више различитих активности, али следећи претходна искуства и радове у класичној етнологији па и етнокореологији, сматрам да је потребно поштовати ону терминологију и значења које користе у свом говору носиоци дате културе, а у овом случају су носиоци из народа који упражњавају *играње* без музике или *уз музику и песму* или *играње приликом споровођења обреда из животног или годишњег циклуса обичаја, као и играње ради забаве*. У народу, готово на целом простору Србије, па и шире, још је активна реч *игра* и код играчког фолклора.

Опаска Милана Милићевића о погрешној употреби речи *сигра* уместо *игра* имала је сличан, ако не и исти смисао.

Игра, сигра или *плес* у сваком случају говоре о веома сложенем облику културе значајном за одређење особености заједница на микро и макро плану. С обзиром на то да овај рад није посвећен терминологији и расправи да ли је исправније у науци употребљавати реч *игра* или *плес* када је реч о ритмичким покретима тела, нећу се више задржавати на томе јер сама проблематика изискује посебну расправу. Али сматрам да је изузетно важно и овом приликом бар споменути проблем јер је то било отворено питање и у време активног рада Тихомира Ђорђевића, баш због сложености свих комплексних појава које се у српском језику означавају термином *игра*, а потом и синтагмом *народна игра*. У суштини, игра је нешто што је само по себи привлачно и није јој потребан други циљ до ње саме, каже Драгослав Антонијевић (1996: 4).

⁵ *Плес*: а) извођење ритмичких, изражајних покрета телом (обично уз пратњу и у ритму музике), игра, играње; музика која такве покрете прати; б) забава на којој се плеше, играња; *плесати* – изводити плес; *играти* уз музику (обично у пару); *плесач* – онај који плеше, играч (*Речник српскога језика*).

⁶ Код одреднице *игра* дато је комплексно објашњење термина јер у српском језику има више значења (уп. *Речник српскога језика*).

Слободан Зечевић, бавећи се и сам проучавањем народних игара (тј. играчким фолклором) у другој половини 20. века, сматрао је веома плодним рад на проучавању народних игара у Србији.⁷ И он неизоставно полази од тога да је Ђорђевић први систематизовао и извршио општу класификацију народних игара, те да је дао прилично теоријских и историјских погледа на игре релевантних за време у којем је радио. Поставио је и разрадио методска упутства за сакупљаче и описиваче народних игара (Зечевић 1983: 13).

Узимајући у обзир почетак и развојни пут методологије прикупљања народних игара, рад је заиста био плодан са становишта етнолошког и фолклористичког промишљања и није много заостајао за европским проучавањима тога поља. Чињеница је, међутим, да у домаћем академском окружењу, како се може закључити на основу архивске грађе о Тихомиру Ђорђевићу, рад на играчком наслеђу није био адекватно вреднован иако су поред Ђорђевића у првој половини 20. века, готово 25 година након публикавања зборника, сестре Јанковић, иначе његове сестричине, утрле пут ка научном раду на народним играма и етнокорологији као научној дисциплини.

Како је Тихомир Ђорђевић одржавао сталне везе с колегама из иностранства, била му је доступна најважнија литература тадашњих прегалаца на пољу етнологије и фолклористике. Имао је добар увид у најновије научне правце, како наводи Сребрица Кнежевић⁸ (1995: 263). Главни ослонац му је добро познавање савремене немачке етнолошке литературе у којој је народна игра разматрана из више углова (Младеновић 1977: 179). Стога није зачуђујуће што се Ђорђевићевом заслугом крајем 19. века стварају услови за сакупљање народних игара у најширем њиховом значењу, јер су га иностране колеге активним радом на овој проблематици надахнуле и на њега утицале. Данијела Поповић у расправи о Ђорђевићевом научном доприносу констатује како су „утицаји савремених токова видљиви (...) у Ђорђевићевим радовима (пре свега „Српски фолклор“, објављен у *Караџићу* 1900. године): идеја о фолклору као делу етнологије, измене којима су изложени старији облици народног живота и културе, идеја о националном идентитету који има основу у традиционалној култури итд. Неки од ових ставова карактеристични су за учење А. Бастијана и Е. Тејлора“ (Поповић 2011: 231). Уз то, како је већ напоменуто, на Ђорђевића су

⁷ На сакупљању игара предано су радили многи посленици, од Вука Стефановића Караџића, Вука Врчевића, Милана Милићевића, Тихомира Ђорђевића, па до сестара Љубице и Данице Јанковић, а потом од друге половине 20. века Оливере Младеновић, Милице Илијин, Слободана Зечевића, Оливере Васић и других.

⁸ Текст писан поводом педесет година од смрти Тихомира Ђорђевића.

утицала дела Карла Гроса о играма (Karl Groos, *Die Spiele der Thiere*, Jena 1896; *Die Spiele der Menschen*, Jena 1899). Значајан утицај су имала дела и радови Фрање Кухача (1843–1911), хрватског етномузиколога и историчара музике. Слободан Зечевић наглашава Ђорђевићев рад на систематизацији анкета и упитника, који је послужио као ослонац потоњим генерацијама приликом прикупљања грађе из фолклора (Зечевић 1974: 249).

Дакле, Ђорђевић игру одређује углавном према Карлу Гросу, мада му није стран ни еволуционистички приступ култури који заговара Едвард Тејлор. Карл Грос је сматрао да се цивилизација заснива на игри и да је игра учинила човека друштвеним бићем (Maletić 1986: 13). Игра је у том контексту према Ђорђевићу: „1) изражај сувишне снаге; 2) одмор и разонођење (нпр. код старијих људи); 3) вежба за озбиљне послове – подражавање (нпр. код деце)“ (1907: 4). Класификацију, тј. *деоу* како Ђорђевић напомиње, тешко је направити јер се игре међусобно прожимају и додирују, но и поред тих тешкоћа покушао је да све игре „сведе на неколико логичких категорија“, иако је могуће „да се једна игра уврсти у две или више категорија“ (1907: 5). Осим ове поделе, Ђорђевић игре дели према узрасту, полу, времену када се играју, броју играча: *дечје* и *људске*, *мушке* и *женске*, *пролетње*, *летње*, *јесење* и *зимске*; *појединачне*, *парне* и *групне*. Потом, у класификацији игара дели их на: *витешке игре*, *забавне игре*, *игре духа*, *игре за добит*, *орске игре* – подељене у две групе – *орске игре у старини* и *орске игре у Срба (религиозне игре и светске игре)*. На крају класификације игара, као засебна целина налази се текст *Игре бића*, у којем на основу народних предања и легенди разматра појаву игара натприродних бића: „И у нас је било веровања да божанства и различита друга божанска бића играју“ (Ђорђевић 1907: 61). Подразумева се да све ове поделе прати низ примера, махом узетих из литературе с Ђорђевићевим коментарима.

Највећи простор у својој расправи Ђорђевић је посветио орским играма за које наводи да су настале „из патетичног осећајем појачаног покрета тела“ (1907: 18). Констатује како је „коло не само код Европљана, но у опште, најстарији облик орске игре“ (1907: 23). Сматрао је да се коло одржало највише у крајевима где су мање продрале страни утицаји, те да игра у колу показује сличности међу многим народима света. Он документује тврдњу да је код Словена играње у колу најстарији облик игре, а да је играње у колу код Срба клица за потоње облике игара овога типа. У даљој поддеоби, у религиозним играма, данас познатијим као обредне игре, Ђорђевић види „особит значај и огромну вредност“ (1907: 28). Овде разматра игру у току годишњег и животног циклуса обичаја, посебно у посмртном ритуалу-

лу. Оливера Младеновић подвлачи Ђорђевићево добро познавање не само етнолошке литературе већ и историје религије, јер је излагање у овом делу веома систематично и сажето (Младеновић 1977: 180).

Осим наведеног, у тексту посвећеном *Светским играма* Ђорђевић се у дијахронијском прегледу осврће на процесе осавремењавања по-неких игара. У том контексту износи следеће:

Црногорска народна игра Оро је чиста игра по паровима, и изгледа виши степен од игре у колу, а да му је претходило коло рекао бих да се види из самога имена, оро, које је и иначе идентично са нашим именом коло и тешко се може односити само на један пар играча (1907: 59).

Уочио је да је оро игра само уз песму јер кад играчи престану певати, престаје и игра. Поред овог примера из Црне Горе, наводи и паровно играње у колу (вероватно у кругу) према опису збора код цркве у Херцеговини Луке Грђића-Бјелокосића: „По ручку младеж ухвати у коло... Дјевојке певају у крај кола а по двоје мушко и женско, играју коло 'оро'“ (1907: 60). Наводећи скромне прилоге о орским играма у контексту модерности оног времена, Ђорђевић изводи закључак „да се ни у нас није остало у светским играма само на колу, већ да где што има покушаја преласка у парно или другојачије играње, али се од покушаја није далеко отишло“ (1907: 60).

Оливера Младеновић сматра оригиналном класификацију назива народних играра коју нам је Ђорђевић оставио, јер указује на њихово порекло (*мачванка, ваљевка*), или је дата према местима, етничкој припадности (*србијанка, циганчица*), према ритму и начину играња (*ситниш, осампутка, потресуљка*), док су неки називи игара проистекли из других језика јер су видни утицаји других народа (*унгурјењаска*), те новији називи игара попут назива *официрско, омладинско, тобиђијско, учитељско коло* итд. (Младеновић 1977: 181).

У поглављу *Игре бића*, које сам већ делимично споменула, Ђорђевић такође показује добро познавање и суштину веровања српског народа. У овом делу се користио описима из *Српског рјечника* Вука Ст. Караџића, описима из радова Вида В. Вукасовића и описима из сопствене грађе. На основу примера наводи ко све игра од натприродних бића према предањима и веровањима. Натприродна бића представљају вид мишљења и понашања народа, она су креирана према начину живота и погледа на стварност. Преносила су се усменим путем и дубоко су била укорењена у колективну свест народа. Виле и ђаволи, две супротности исте равни, имају подједнако опасно дејство у народним веровањима. Опасно је нагазити на *вилинско коло* јер ће се

таква особа разболети и добити „велику болест (падавицу)“ или кретати се ноћу, кад „ђаволи дозивају на игру“ (Младеновић 1977: 61–63), а ноћ је према веровањима демонизовано време.

Осим наведеног, на крају бих се задржала и на дечјим играма чији значај региструје Ђорђевић. Основна Ђорђевићева теза јесте да су дечје игре биле подударне реалном времену када су извођене и игре одраслих, јер деца нису издвајана из света одраслих, па су имитацијом свега што се око њих дешавало присвајала то и уводила у свој дечји свет. Такве игре су, међутим, касније опстале, за разлику од неких које су имале, на пример, одређена значења у току годишњих ритуала, али су их временом одрасли напустили. С обзиром на то да људи виде ствари око себе онако како им диктирају њима својствене духовне предиспозиције, ни децу није могуће издвојити из културе у којој одрастају (Марјановић 2005: 148). „Многе су дечје игре“, пише Тихомир Ђорђевић, „постале подражавањем стварности, које је некада било, а која је давно ишчезла, па се једино у дечјој игри чува потсећај на њу“ (1907: 76). Потом наводи и неколицину примера попут бројаница, лука и стреле, праћке итд. Ђорђевић је сматрао да се у дечјим играма сачувао првобитни начин играња – старинско коло, као и то да се „у играма садржи много, и то ретко, градиво за упознавање врло старог друштвеног и културног стања“ (исто). Оквири одрастања деце у друштву смештају се у обрасце доживљеног и виђеног, али и трајнијег чувања и преношења из генерацију у генерацију.

Осим за проучавање културе и друштвених процеса, дечје игре имају такође и друге функције које наводи Ђорђевић. Истиче да је према педагошким наукама игра битна у телесном и физичком васпитању, те да су игре вежбе за одрастање (Ђорђевић 1907: 15).

Сумирајући рад на народним играма Тихомира Ђорђевића на основу зборника *Српске народне игре* али и појединачних његових ставова о народној игри уопште, значајно је за српску фолклористику и етнологију да није заостајао за актуелним темама које су се постављале у ширим европским круговима. Ђорђевић је посебно нагласио да је сакупљање и проучавање народних игара од посебног научног значаја (1907: 72). За однос маргинализације стручне јавности према овој теми Ђорђевић проналази узроке у недовољно прикупљеној грађи, те је за академску заједницу њихово упознавање с проблематиком „још у повоју“ (Ђорђевић 1907: 83). Објављивањем првог (и јединог) зборника о српским народним играма, Ђорђевић је указао да игре имају велики значај за културу; од значаја су за развој колективне свести народа; игре имају значај и у проучавању традиционалне културе али и за процесе социјализације млађих генерација.

Дакле, теоријски гледано, остало се и данас на овим постулатима. Народна игра је сагледавана управо из тих углова са свом својом, фигуративно речено, диверзификацијом. Данашње издвајање народне игре, односно играчког фолклора може се пропатити на два нивоа. Један се односи на игре које се играју у народу у време празника или забава, а извођачи су управо обични људи из народа, носиоци датих културних елемената у којима се сама игра развијала, а други ниво су игре које су постале производ успешних и мање успешних кореографија а изводе их играчи у фолклорно-уметничким друштвима на сцени. У времену Тихомира Ђорђевића, културно-уметничких друштава готово да и није било, а још мање школованих кореографа, па су се игре изводиле, условно речено, преношењем с генерације на генерацију уз прихватање новина тамо где су били већи страни утицаји.

Проблем терминолошке природе када је научни контекст у питању остао је до данас. Пракса и теорија се у томе не слажу и, као што се већ споменуло и у овом раду, у српском језику реч *игра* има слојевито и веома широко значење, што је и сам Тихомир Ђорђевић уочио. У другим страним језицима на неки начин је извршена градација па се разликује игра у смислу покрета од других облика игара. Из угла етнологије сматрам да је сасвим оправдано, као што је то било и у време рада Тихомира Ђорђевића, користити и даље термин *игра* са назнакама о којим играма се ради: друштвеним или играма покрета тела уз музичку, вокалну пратњу или без њих. Опште прихваћено у народној пракси јесте да се „коло игра“, да је учесник у игри „играч“ а да „она жена уме добро да игра“ и сл. Играчи у културно-уметничким друштвима употребљавају реч 'фолклор' којом означавају своје друштвене активности и самим тим под фолклором подразумевају кореографисане игре које припремају за наступе на сцени. Стога, *играчки фолклор* је једна од прихватљивих одредница како би се сам опсег фолклора ограничио на подразумевану радњу игре у ритму, уз музику, песму или само уз покрет а припада делу уметничке обраде народне игре.

Сматрам да је сувишно наглашавати велики допринос Тихомира Ђорђевића и у проучавању народних игара. Он је свакако неоспоран, што се посебно у другој половини 20. века и показало у радовима етнокореолога (посебно сестре Јанковић, Оливера Васић) и етнолога (Слободан Зечевић, Драгослав Антонијевић) на овом пољу, инспирисаним и надограђеним Ђорђевићевим упитником за проучавање народних игара. Као што је до сада већ речено, зборником о народним играма код Срба с уводним текстом о игри и значају игре за разумевање народне културе, потом с приложеним упутством како да се сакупљају народне игре (стр. 64–73), Тихомир Ђорђевић је на почетку 20. века

трасирао проучавање овог подручја народног стваралаштва у свој својој битности.

На жалост, и данас се народне игре често као примарна тема маргинализују па нису предмет посебних проучавања у савременој етнологији и антропологији, те се овом проблематиком бави веома мали број етнолога и антрополога у Србији.

Библиографија

- Дробњаковић, Боровоје (1952). Др Тихомир Р. Ђорђевић (19. II 1868 – 28. V 1944). *Гласник Етнографског института САН I*, 1–2, 547–551.
- Ђорђевић, Тихомир Р. (1907). *Српске народне игре*. Књ. 1. Српски етнографски зборник, књ. 9. Београд: Српска краљевска академија.
- Зечевић, Слободан (1983). *Српске народне игре*. Београд: Вук Караџић, Етнографски музеј.
- Кнежевић, Сребрица (1995). Професор етнологије, Тихомир Р. Ђорђевић и његово проучавање медицинских прилика у прошлости. *Гласник Етнографског института САНУ XLIV*, 261–270.
- Марјановић, Весна (2005). *Традиционалне дечје игре у Војводини*. Нови Сад: Матица српска.
- Младеновић, Оливера (1977). Око расправе Тихомира Ђорђевића „Српске народне игре“. *Гласник Етнографског института САНУ XXVI*, 175–189.
- Поповић, Данијела (2011). Карактеристике и рецепција научног рада Тихомира Р. Ђорђевића. *Годишњак за српски језик и књижевност XXIV/11*. Ниш: Филозофски факултет у Нишу, 231–241.
- Речник српскога језика* (2007). Ред. М. Николић. Нови Сад: Матица српска.
- Antoniјевић, Dragoslav (1996). Antropologija igre. *Orchestra*, časopis za umetničku igru, 4–5.
- Maletić, Ana (1986). *Knjiga o plesu*. Zagreb: Kulturno-prosvjetni sabor.

Tihomir Djordjević and Folk Dances/Plays

Vesna Marjanović

Summary

Tihomir Djordjević is the first in Serbian ethnology who pointed to the significance of study of folk plays and dances, though until that time some ritual children games had been published, and they had been collected by Vuk Stefanović Karadžić and his associates. Djordjević's discussion and classification of folk dances, as well as his role as the editor of collected and systematized plays and the material about

dances/plays in the book *Serbian Folk Dances/Plays* – which was discussed previously by Luka Grdjić Bjelokosić, Stanoje Mijatović and Atanasije Petrović – represents even today unavoidable piece in studying of folk dances/plays in the wider sense of the word, although it has been 111 years since the book was published (as the ninth volume of the Serbian Academy of Sciences series *Serbian Ethnographic Collection*).

In this paper the author discusses the contribution and the pioneering work of T. Djordjević in collecting, studying and classification of folk dances in the culture of the Serbian people. Except that, the author tries to identify folk plays and dances in the framework of their cultural context in Djordjević's time, since he also tried to point out their importance for better understanding folk culture.

Nowadays we can observe folk dances/plays on two levels. Firstly, folk dances are present during some holidays or feasts and are performed by ordinary people who are keepers of the traditional culture. Secondly, there are dances performed by players of folk ensembles and choreography is more or less successful. During Djordjević's lifetime, folk ensembles did not exist, especially there were not any educated choreographers, and dances were passed on from generation to generation.

Summarizing Djordjević's work on folk plays and dances is important for the Serbian folklore and ethnology studies. We can conclude that Djordjević's book about folk dances and his other articles on the topic did not fall behind the contemporary themes which were studied in broad European circles.

Keywords: folk dances/plays, Tihomir R. Djordjević, classification, systematization of folk dances and plays, culture

проф. др Весна Марјановић
Висока школа струковних студија
за образовање васпитача, Кикинда
Е-пошта: marjanov.v@sezampro.rs

Примљено: 2. 10. 2018.
Прихваћено: 16. 11. 2018.